

Històrica manifestació per sa Dragonera.

La conservació de la natura i el medi ambient és un fenomen social: la col·lectivitat determina la forma de relacionar-se amb el seu entorn. És lògic que aquestes relacions canviïn quan la societat canvia; les mutacions socioeconòmiques de les Balears en la segona meitat del segle XX (una profunda crisi del model agrari, la irrupció de la societat turística) han generat tensions d'una gran potència, la descripció detallada de les quals mereix un estudi molt més detallat que el que aquí sols esbossam.

polítics democràtics un canvi radical de pràctiques.

La dimensió ecològica del problema i de les actituds són clares i importants, però secundàries. Recordem que l'ecologia és una ciència, de manera que la informació, les dades, són imprescindibles per plantejar els problemes, però la seva valoració és sociològica. L'alteració dels ecosistemes és el fet, la valoració que se'n fa, defineix el problema i el sentit de les actuacions que s'apliquin. Es tracta, en definitiva, d'un fenomen ecosocial més que no ecològic.

Aportació a la història de la defensa del medi ambient a les Balears

Joan Mayol i Miquel Rayó

La coincidència generacional de la gran expansió de la nova economia turística amb el final de la dictadura i de l'estat centralista, ha fet possible la magnitud dels efectes d'aquestes tensions. Hem viscut una època històrica singular, i fenòmens igualment singulars. Una generació d'illencs ha assistit a la transformació definitiva de paratges emblemàtics i la contestació social a aquest fenomen, ha exigint als nous poders

En el nostre context històric, les noves actituds vénen definides per noves regles de joc, és a dir, per decisions polítiques que s'aplicaran amb mesures jurídiques i administratives en un moment històric de reconstrucció democràtica.

Els agents socials que participen activament en aquest joc són, per tant, diversos: els sectors econòmics i productius (l'economia és en definitiva l'ús dels recursos, naturals o

transformats); els formadors d'opinió (educadors, comunicadors, organitzacions civils); els partits polítics; els científics i divulgadors; els professionals del dret i l'Administració pública i, especialment, la societat civil, liderada en aquest camp per organitzacions no governamentals, entre les que excel·leix el GOB, tant a Mallorca com a Menorca.

Aquesta història -com totes- no és interpretable sense els antecedents. Per entendre els fets més significatius, hem de descriure ràpidament els que ens han donat el coneixement del patrimoni natural i els que ens han generat actituds positives cap al paisatge de les Balears: la informació i la sensibilització vénen de lluny, i sense uns fonaments més sòlids que els edificats abans de la nostra època, el buc seria molt diferent al que tenim.

EL CONEIXEMENT CIENTÍFIC DEL PATRIMONI NATURAL

El coneixement científic de la natura de les Balears és un fet fonamental per entendre l'abast actual del moviment social en defensa del patrimoni natural. Sense una labor prèvia d'inventari, de descripció i d'interpretació, la consciència social del valor de la natura il·lenca no hagués estat possible. Aquest no és el lloc per presentar una història completa de la recerca naturalística, que seria ben positiu que algú treballàs amb detall. Tanmateix, hem d'esmentar algunes figures, personals o institucionals.

Es pot considerar que la coneixença sòlida de la natura de les Balears s'inicia al segle XIX, encara que alguns precursors anteriors són identificables, com Cristòfol Vilella (1742-1803), Bonaventura Serra (1728-1784) o el menorquí Ramis i Ramis (1746-1819).

Al passat segle, el cap de brot més significat és Barceló i Combis (1820-1889), que recopila i completa informació sobre plantes, aus, mol·luscs, rèptils i amfibis, mamífers... Barceló ja va proposar un parc a Cabrera (per a la producció de tortugues marines amb caràcter econòmic, però). Excel·leix també la informació naturalista recopilada al *Die Balearen*, de l'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria. De fet, Barceló i altres naturalistes illencs colaboraren a aquesta magna obra. Un altre nom

inevitable és el de Rodríguez Femenías (1839-1905). És notable també l'interès que els naturalistes centreeuropeus dediquen a les Balears a principis de centúria: els botànics Chodat (pare i filla), l'entomòleg Tenenbaum, els ornitòlegs Jordans i Munn, la paleontòloga Bate... Molts d'ells es poden relacionar igualment amb la figura de l'arxiduc, que va estimular les seves recerques i fins i tot donà suport a algunes d'elles.

Aquest segle és ja ric en figures locals: Garcias Font (1885-1976), fundador de l'ICNH., Massutí Alçamora (1902-1950), Tato Cumming (1918-1989) Darder Pericàs (1894-1944), i la figura impressionant de G. Colom (1900-1994), que va demostrar un interès molt ampli i va publicar excel·lents obres de divulgació (pel temps en què es publicaven) com la *Biogeografia de les Balears* o *El Medio y la Vida en las Baleares*. En aquesta darrera obra és patent la concepció ecològica de la natura de les Illes, i queda lluny dels catàlegs noucentistes que varen ser el seu fonament, però sobre els quals era necessària l'edificació de visions sintètiques i modernes.

Institucionalment, la passa dels individus a les organitzacions la dona la Societat d'Història Natural, fundada formalment l'any 1954, però ja viva anteriorment com a filial de la Real Sociedad Española de Historia Natural. L'Ateneu de Maó va mantenir a l'illa germana una atenció cap al patrimoni natural, entre molts d'altres camps d'actuació. El Centro de Estudios Ornitológicos (1956-58) va tenir una vida breu, però productiva. L'Obra Cultural Balear va representar, fins a la dècada dels 70, un paper actiu en relació als aspectes naturalístics, com també l'ha tengut l'Institut d'Estudis Eivissencs, o l'Institut Menorquí d'Estudis, que manté una secció específica. És evident que aquestes organitzacions neixen tard i limitades, pels efectes de la Guerra Civil i la dictadura que varen suposar en aquest sentit un endarreriment de quasi tres dècades de l'evolució normal del panorama científic a les Balears, entre molts d'altres efectes perversos per a la nostra societat.

La fundació de la Universitat (que al 1972 començava a impartir l'ensenyament de la biologia) és la consolidació, esperem que definitiva,

de les ciències de la natura al nostre àmbit geogràfic i social. El conflicte que s'hi ha viscut en anys recents (1995) en relació a l'ensenyament de la biologia ambiental no pot ser negligit, i és indicador de les tensions socials que la protecció del medi ambient ha generat a les Balears.

ART I NATURA: LA LITERATURA I LA PINTURA COM A SENSIBILITZADORES

El fenomen és ben conegut: l'escola literària mallorquina, que arrenca a la Renaixença, arrela fortament en un món rural (vist, tot s'ha de dir, des de la perspectiva dels propietaris): el paisatge adquireix un valor i es descriu pregonament (fauna i flora incloses) als versos de Joan Alcover, de Costa, de Maria Antònia Salvà... La prosa de figures com Rosselló de Son Fortesa o Galmés són tant naturalistes com la producció dels poetes. I l'obra rondallística de Mn. Alcover recull molts d'elements ecològics. El paisatge, la natura, esdevenen a través de les paraules valors compartits, senyes d'identitat, patrimoni en definitiva.

La mateixa anàlisi es pot fer amb la pintura. Des de les produccions més clàssiques a les aleshores innovacions revolucionàries del modernisme, el paisatge és un gran valor. Són els colors d'un Mir, d'un Benarreggi, d'un Anglada Camarassa els que ultrapassen de lluny el magre valor productiu dels sols mediterranis, per contribuir a la glòria artística i al prestigi de les Balears.

Ciència i art han confluït, una vegada més, per revaloritzar la natura als ulls dels ciutadans d'aquestes illes.

EL PROCÉS EN EL DARRER QUART DE SEGLE

La formació de la consciència ecosocial és un fet generat en els anys setanta, a partir de determinats conflictes d'ús del territori, que neixen amb el Plan Provincial de Balears, que pretenia institucionalitzar la balearització. Entre les institucions que intervenen, que són diverses i cal conèixer extensament, excel·leix la tasca del GOB, que ha actuat com a revulsiu social. És discutible si la suma d'èxits parcials no ha aconseguit la necessària crisi del model de desenvolupament, que es

reconeix com a no sostenible.

Els darrers vint-i-cinc anys han estat vertiginosos. Consideram que una inflexió social important es produeix quan "L'estat del medi ambient" és publicat i presentat per una institució econòmica a un nivell equivalent al de l'Evolució Econòmica de les Balears. A la vegada, però, s'inaugura un gran aeroport sobredimensionat, i es discuteixen unes teòriques directrius d'ordenació del territori.

De què serveix la història, si no ens ajuda a corregir les tendències que consideram inadequades? El darrer quart de segle ha vist néixer un fenomen, l'ecologisme, per utilitzar un terme curt -però imprecis- inicialment marginal, assumit per capes socials molt amples, de manera que en part s'ha vist dissolt i, fins i tot, assimilat. Els primers anys del període es caracteritzen per la virulència de les tensions socials; els darrers anys, per una certa institucionalització, amb avantatges -ningú no propugna avui urbanitzar certs espais- i amb inconvenients -el model no es posa en qüestió-. Els ritmes de la realitat i els ritmes de l'Administració no són els mateixos, i no cal dir quin és més ràpid.

La famosa paradoxa lampe-dussiana (cal canviar-ho tot perquè res no canviï) defineix perfectament el gran repte i en definitiva expressa el mateix concepte que l'eslògan de "desenvolupament sostenible".

Personalment, els autors de la comunicació tenen el temor que les Directrius d'Ordenació del Territori no passin de ser un món perfecte imaginat per als nostres fills. Les Illes que volem no poden ser imaginàries, i les illes reals les feim, dia a dia, amb les decisions i amb les omissions. Avui són es Canons d'Artà, l'autopista de Llevant, el consum d'aigua i d'energia, la generació i el tractament de residus, el sòl rústic, sa Talaïola, es Pujols, Cala d'Hort... Hi ha massa elements vius per a la inquietud, i tal vegada seria positiu recuperar, si més no, una part de la virulència social de la primera part del període descrit en aquestes notes.

Affaire a suivre, que diuen els francesos!

De què serveix la història, si no ens ajuda a corregir les tendències que consideram inadequades?